

**UNIVERSITY
OF TURKU**

This is a self-archived – parallel-published version of an original article. This version may differ from the original in pagination and typographic details. When using please cite the original.

AUTHOR	Minna Sandelin
TITLE	Topikaliserade rums-och tidsadverbial i fornsvenskt lagspråk – texttypiska och informationsstrukturella drag
YEAR	2022
DOI	https://doi.org/10.55293/fms.120814
VERSION	Publisher's PDF
CITATION	Sandelin, Minna 2022:Topikaliserade rums-och tidsadverbial i fornsvenskt lagspråk –texttypiska och informationsstrukturella drag. <i>Folkmålsstudier</i> , nr 60. S. 109–144.Doi: https://doi.org/10.55293/fms.120814

Sandelin, Minna 2022: Topikaliserade rums- och tidsadverbial i fornsvenskt lagspråk – texttypiska och informationsstrukturella drag. *Folkmålsstudier*, nr 60. S. 109–144. Doi: <https://doi.org/10.55293/fms.120814>

Minna Sandelin

TOPIKALISERADE RUMS- OCH TIDSADVERBIAL I FORNSVENSKT LAGSPRÅK – TEXTTYPISKA OCH INFORMATIONSTRUKTURELLA DRAG

Features connected to genre and information structure in topicalized spatial and temporal adverbs in Old Swedish legal language

Topicalization is a common means of bringing about syntactic variation in Old Swedish. In topicalization, a sentence element for which the usual place is in the middle or final field is instead placed in the initial field. In Early Old Swedish and up to the mid-15th century, adverbials were more common than subjects in sentence-initial position. This study analyzes factors connected to genre and information structure that contribute to topicalization of adverbials in Early Old Swedish legal language. These factors are analyzed in relation to the structure of the text.

The data consist of the Uppland law (UL) and are restricted to topicalized spatial and temporal adverbs (n=77). Three research questions are posed: 1) what features connected to genre contribute to topicalization in UL; 2) what functions topicalized spatial and temporal adverbials serve in information structure; and 3) whether there is a relationship between genre features and information structure in Early Old Swedish legal language.

Topicalized spatial and temporal adverbials are significantly more common in main clauses (n=57) than in subordinate clauses (n=20) in UL. Clauses with a topicalized spatial or temporal adverb usually belong to legal declarations; topicalization occurs in both first and second clauses. Two central genre-related motivations for topicalization are textual binding and framing, which means that spatial and temporal adverbs can be used to refer backward and forward in the text. Factors connected with genre also include emphasis and contrast, which in old laws is not just a stylistic technique, but has a further function in shaping the text. The information structure functions of the adverbs studied are background and rheme, with the background function being the most common. The function of theme does not occur in the data. The analysis shows clearly that the genre features are connected with the information structure functions; together they contribute to topicalization in Old Swedish legal language.

Keywords: topicalization, spatial and temporal adverbials, information structure, Early Old Swedish, legal language, Uppland law

1 Inledning

När ett satsled som har sin ordinarie plats i mittfältet eller slutfältet placeras satsinitialt är det fråga om topikaliserings. Det är ett vanligt sätt att åstadkomma syntaktisk variation i V2-språk och högfrekvent även i ett diakront

perspektiv. Syftet med min studie är att urskilja de främsta orsakerna till topikaliserings av rums- och tidsadverbial i äldre fornsvenska. Som jag visat i en tidigare studie står cirka 70 procent av rums- och tidsadverbialen i fundament i äldre fornsvenska satser som introducerar ett nytt subjekt (Varho 1995:100ff., 120). Generellt överstiger andelen adverbial och andra icke-subjekt andelen subjekt i fundament i fornsvenska texter ända fram till 1450 (Håkansson 2010:136). Flera tidigare studier av bevarade texter har därtill visat att ledföljden överlag var mer öppen för variation i fornsvenska än i svenskans senare skeden också i satsens inledande position (t.ex. Tisell 1975:67, Platzack 1980:29, Wollin 1983:73).

I min studie ingår de rums- eller tidsadverbial i fornsvenska lagar som har sin ordinarie plats i mitt- eller slutfältet (t.ex. *a þingi* och *j langum timæ*). Studien avgränsas till lagspråk som utgör en central del av den inhemska prosan i äldre fornsvensk tid. Därför är de också en viktig källa till kunskap om adverbialkategorin och topikaliseringsfunktioner i de äldsta bevarade skedena av svenskans historia. Lagarna representeras i min studie av Upplandslagen (UL) som i fråga om språket och strukturen har varit en förebild för andra svenska medeltidslagar (Wessén 1965b:18ff.). De adverbial som är mest centrala för lagarnas innehåll är rums- och tidsadverbial och därför fokuserar studien på dem. Däremot studerar jag inte adverbial i fundamentet i relation till andra placeringar i satsen, och en jämförelse med adverbial in situ ingår inte i studien.

Alla rums- och tidsadverbial berörs dock inte av topikaliserings på samma sätt. Satser inledda av tidsadverbial *nu* som har en distinkt funktion i lagspråket (t.ex. *Nu six um iorþæ skipti*, *Nu bær man eld*) har behandlats ingående i ett flertal tidigare studier (t.ex. de Boor 1922:87–105, Ståhle 1958:123–148, Naumann 1979:19–35). Dessa satser gör jag ställvis jämförelser med men de ingår annars inte i undersökningen av två anledningar. För det första står *nu* undantagslöst i fundamentet varför den initiala positionen inte är ett resultat av den typ av topikaliserings som min studie handlar om. För det andra har det satsinitiala *nu* i fornsvenska och andra nordiska lagar inte en temporal funktion utan snarare en diskursfunktion eller funktionen som flockrubrik och inledare av ett nytt rättsfall (Hilmisdóttir 2007:28f., Saari 2014:79, Saari & Lehti-Eklund 2016:465–503).

Som tidigare studier av andra äldre språk med friare ledföljd har visat är det framför allt texttypiska och informationsstrukturella faktorer som bestämmer över ledföljden och därmed också över topikaliserings (Christoffersen 1994:75, Egebakken 2002:40–42, Jörgensen 1987:156–159). Dessa två faktorerers betydelse för topikaliserings av rums- och tidsadverbial i fornsvenska lagar har däremot inte tidigare ägnats uppmärksamhet. Mitt syfte är därför att på denna punkt bidra till kunskapen om ledföljdsprinciperna, dvs. varför rums- och

tidsadverbial placeras i satsinitial position i fornsvenska lagar. Dessutom är det relevant att utreda en eventuell samverkan mellan texttypiska och informationsstrukturella faktorer. Jag utgår från följande tre forskningsfrågor i min studie:

- Vilka texttypiska drag i lagspråket bidrar till att rums- och tidsadverbial topikaliserar?
- Vilka informationsstrukturella funktioner (tema, rema, bakgrund) förekommer hos topikaliserade rums- och tidsadverbial i lagspråket?
- Finns det ett samband mellan texttypiska drag och informationsstruktur i lagspråket?

Om topikalisering ska betraktas som ett renodlat huvudsatsfenomen diskuteras som en del av analysen, men jag använder begreppet topikalisering som allmän term i studien för att beskriva placering av icke-subjekt i fundamentet i huvudsatser och efter initialfältet i bisatser.

Ledföljd kan analyseras utifrån olika grammatiska modeller och jag har valt en traditionell modell av den typ som tillämpas bl.a. i Svenska Akademiens grammatik (SAG 1999). En liknande satsmodell har använts även i flera tidigare analyser av fornsvenska satser, t.ex. Delsing (1999) och Håkansson (2019). I definitionen av adverbial utgår jag i likhet med SAG (del 3:409) från att adverbial syntaktiskt är alla de verbbestämningar som inte kan definieras som objekt, egentliga subjekt eller predikativ. Rumsadverbial lokaliserar enligt SAG (del 2:627) verbfrasens aktion i rum och uttrycker befintlighet, mål, riktmärke, utgångspunkt, väg eller sträcka. Tidsadverbial anger en tidpunkt eller innehåller en tidsmässig bestämning med avseende på varaktighet, tidsåtgång, upprepning eller frekvens.

Studien är disponerad på följande sätt. Avsnitt 2 handlar om ledföljd, fundament och topikalisering i fornsvenska. I avsnitt 3 diskuterar jag därefter de fornsvenska lagarnas texttypiska drag och övergår i avsnitt 4 till informationsstruktur ur ett språkhistoriskt perspektiv. Excerperingsprinciperna, metoden och materialet behandlas i avsnitt 5. Analysen inleds i avsnitt 6 med en översikt av materialet. Avsnitt 7 är reserverat för en diskussion kring texttypiska orsaker till topikalisering av rums- och tidsadverbial i fornsvenskt lagspråk, medan avsnitt 8 fokuserar på informationsstrukturella funktioner hos dessa adverbial. Sambandet mellan texttypiska orsaker och informationsstruktur diskuteras i avsnitt 9. I avsnitt 10 sammanfattar jag resultaten av min studie.

2 Ledföljd och topikaliserings i fornsvenska

Ledföljden i fornsvenska avviker på några centrala punkter från ledföljden i dagens svenska. I fornsvenska är fyrkasussystemet en central morfosyntaktisk faktor som generellt möjliggör en friare ledföljd (Wessén 1965a:212). Placeringen av enskilda satsled – exempelvis genom topikaliserings – kan därmed användas för att visa hur en sats passar in i sammanhanget i stället för att primärt markera satsledens funktion (Platzack 2005:172). Detta påverkar för det första ordningsföljden mellan lätta och tunga satsled. För det andra möjliggörs ett bättre samspel mellan den grammatiska satsstrukturen och informationsstrukturen. Dessutom kan topikaliserings, som Lehti-Eklund (1984:105ff.) noterar, ses som ett sätt att lyfta fram ett specifikt satsled som man vill fästa uppmärksamhet vid. Topikaliserings har med andra ord en central betydelse för en lyckad textstruktur.

Som konstaterats i inledningen handlar topikaliserings om att ett satsled står satsinitialt i stället för på sin ordinarie plats i mittfältet eller slutfältet. I huvudsatser innebär det placering i fundamentet och i bisatser omedelbart efter satsinledaren. I detta avsnitt diskuterar jag topikaliserings i fornsvenska närmare med utgångspunkt i den grammatiska satsmodell som presenteras i SAG (del 4:5–28) och som tillämpats på fornsvenska satser bl.a. av Håkansson (2019). Avsnittet fokuserar på adverbial som min studie avgränsas till.

I fornsvenska kunde en huvudsats inledas av subjektet, ett adverbial eller någon annan bestämning (Wessén 1965a:206ff.). Subjektet placerades dock gärna postverbalt (t.ex. Wollin 1983:73) i huvudsatser, vilket öppnade fundamentet för andra satsled, inte minst adverbial. I de fornsvenska prosakrönikor som Platzack (1980:29) diskuterar förekommer rak ledföljd och därmed subjektet i fundamentet i högst 55 procent av satserna, samtidigt som ett innehållsadverbial topikaliserats i upp till 47 procent i samma texter. Även i fornsvenska Vadstenatexter översatta från latin verkar subjektet och innehållsadverbial, som Wollin (1983:67–77) visar, vara de mest högfrekventa leden i fundamentet (45 respektive 42 procent). Tabell 1, som återger en kvantitativ jämförelse från Håkansson (2010), visar hur det i äldre fornsvenska och fram till mitten av 1400-talet t.o.m. var något vanligare att inleda en huvudsats med andra satsled än subjektet. Texterna i tabellen omfattar både svenska original och översättningar till svenska.

Tabell 1. Fundamentet i fornsvenska texter (efter Håkansson 2010:136).

Satsled	1225–1375		1375–1450		1450–1526		Totalt	
	antal	%	antal	%	antal	%	antal	%
Subjekt	194	49 %	191	48 %	222	56 %	607	51 %
Advl	153	39 %	183	46 %	140	35 %	476	40 %
Övriga	45	11 %	26	6 %	38	9 %	109	9 %
Totalt	392	100 %	400	100 %	400	100 %	1192	100 %

Av tabell 1 framgår klart att subjekt och adverbial dominerar i fundamentet i fornsvenska huvudsatser. Under hela den fornsvenska perioden är subjektet något vanligare än adverbial i fundamentet. Fram till mitten av 1400-talet är andelen adverbial och andra icke-subjekt sammantaget dock något större än andelen subjekt i fundamentet. Adverbial är fortsättningsvis vanliga i fundamentet efter 1450, men den centrala skillnaden är att subjektet tagit över som det vanligaste satsledet i denna satsposition. Utvecklingen går alltså mot proportionerna i modern svenska, dvs. från en relativt fri ledföljd mot en fastare satsstruktur där subjektet börjar dominera tydligt i vissa positioner. Exempelvis i den studie av facktexter som Nordman (1992:39) presenterar är subjektet i genomsnitt det initiala ledet i 60 procent av satserna och olika adverbial i cirka 36 procent. Samma förändring har även ägt rum mellan fornnorska och modern norska (Egebakken 2002:94).

En närmare analys visar dock att den diakrona förändringen i fundamentet går i olika takt i olika texttyper. För lagtexternas del framskrider den långsammare än i andra texttyper. Enligt Lehti-Eklund (1984:77–79) kan detta ses som ett texttypiskt drag. Som Lehti-Eklund visar står t.ex. satsformade villkorsadverbial (t.ex. *Faræ mæn fra kirkiu ællr þingi*) normalt i början av s.k. lagbud (för en definition av lagbud se avsnitt 3). Satsformade villkorsadverbial behandlas inte i denna studie, men iakttagelsen är relevant även för de adverbial som diskuteras här. Den prototypiska ledföljden i fornsvenska huvudsatser illustreras i figur 1.

Initialfält	Mittfält				Slutfält
Inledare	Finit verb	Subjekt	Adverbial	Objekt	Resten av den finita verbfrasen
<i>Sidhan</i>	<i>kunde</i>	<i>han</i>	<i>ey</i>	<i>hona</i>	<i>höra.</i>
<i>Sidhan</i>	<i>kunde</i>	<i>han</i>	<i>ey</i>		<i>höra hona.</i>
<i>Han</i>	<i>kunde</i>	[-]	<i>ey</i>	<i>hona</i>	<i>höra sidhan.</i>
<i>Han</i>	<i>kunde</i>	[-]	<i>ey</i>		<i>höra hona sidhan.</i>

Figur 1. Satsers med verbinitialt mittfält i fornsvenska (efter Håkansson 2019:200).

Figur 1 beskriver ledföljden i fornsvenska huvudsatser indelad i tre fält. Subjektet och innehållsadverbial är de satsled som i första hand placeras i initialfältet. Vid rak ledföljd placeras satsadverbial (*ey*) i mittfältet och

innehållsadverbial (*sidhan*) sist i slutfältet. Slutfältspositionen är den omarkerade baspositionen för innehållsadverbial, medan satsinitial position, där adverbialen står vid topikaliserings, är deras markerade position. I det senare fallet med innehållsadverbial som inledare kan satsadverbial placeras i mittfältet efter subjektet. Huvudsatser har då en s.k. fa-ledföljd i mittfältet, dvs. det finita verbet föregår satsadverbialet (SAG del 4:7).

I fornsvenska bisatser står subjektet initialt i mittfältet vilket figur 2 visar. Initialfältet är reserverat för en subjunktion (t.ex. *at*) varefter ledföljden normalt är rak. Mittfältet har här fa-ledföljd (*han kunde ey*), vilket är en skillnad i jämförelse med modern svenska som har af-ledföljd (*han ej kunde*).

Initialfält	Mittfält				Slutfält
Inledare	Subjekt	Finit verb	Adverbial	Objekt	Resten av den finita verbfrasen
<i>at</i>	<i>han</i>	<i>kunde</i>	<i>ey</i>	<i>hona</i>	<i>höra sidhan.</i>
<i>at</i>	<i>han</i>	<i>kunde</i>	<i>ey</i>		<i>höra hona sidhan.</i>

Figur 2. Satser med subjektsinitialt mittfält i fornsvenska (efter Håkansson 2019:200).

Topikaliserings av olika led är generellt sällsynt i bisatser i både fornsvenska (Åkerlund 1935:17) och äldre nysvenska (Nyström 1985:141). En orsak till detta är att emfas förekommer mer sällan i bisatser (Wessén 1965a:329). Också i fornnorska texter dominerar rak ledföljd i bisatser. I den studie som Christoffersen (2000:158) diskuterar utgör de cirka 70 procent samtidigt som ett adverbial står efter subjunktionen i mindre än 12 procent av bisatserna.

Som konstaterats ovan sker förändringen i fundamentet långsammare i lagtexter än i andra texttyper. Intressant nog verkar andelen topikaliserade adverbial fortsättningsvis ligga på en högre nivå i nusvenska lagtexter än i övriga texter. Till exempel inleds 55 procent av satserna i den svenska medbestämmandelagen 1975 av ett adverbial (Gunnarsson 1982:105). Å andra sidan står adverbial initialt i högst en tredjedel av satserna i de lagtexter från 1960- och 70-talen som Benson (1974:229) diskuterar. Variation i ledföljdmönster förekommer sålunda också i samtida lagtexter, vilket ytterligare motiverar studier av ledföljdens roll i lagtexter även i ett diakront perspektiv. I det följande går jag vidare till att diskutera de fornsvenska lagarnas struktur och topikaliserings i förhållande till den.

3 Texttypiska drag i de fornsvenska lagarna

Jag inleder presentationen av texttypiska drag i fornsvenska lagtexter med att ge en översikt av lagarnas struktur och diskuterar sedan topikaliserings huvudsakligen i förhållande till denna textstruktur.

Ett grundläggande drag i textstrukturen i de fornsvenska lagarna är att innehållet är hierarkiskt ordnat i balkar, flockar och paragrafer. En balk består av rättsfall som handlar om ett bestämt ämnesområde, t.ex. kyrka, arv eller giftermål. Inom balkarna sker beskrivningen av de konkreta rättsfallen i flockar som vidare kan indelas i paragrafer. Innehållet i rättsfallen formuleras huvudsakligen i form av s.k. lagbud¹ som består av en förutsättning och påföljd som i exemplen 1–4, i vilka gränsen dem emellan är markerad med ett vertikalt streck (|). Alla numrerade exempel är hämtade ur UL och försedda med en tolkning till nusvenska enligt Holmbäck och Wessén (1933).

- (1) liggær lik innæn tomtæ ra. ærræt ok undæt. | þær a hundæri banæ finnæ. innæn nat ok iæmplængæ. ællr botum uppi haldæ.
'Ligger lik inom bytomternas rämärken, med ärr och sår, där skall hundaret finna banemannen inom år och dag eller svara för böterna.'
- (2) æn bindæ tve fang a en. bor hwarghin a. hawær ok hwarghin hæfþ a iorþo. | hawi þa þæn iorþ sum fangæman mæþ standær [...].
'Åter styrka två män laga fång mot samme man; bor ingen av dem på jorden och har ingen hävd på den, då skall den hava jorden, som fångesmannen håller med [...].'
- (3) Siphæn han ær swa fælder. | þa gangi han in til bondæns. [...] ok siphæn til kununx.
'Sedan han är fälld, skall han gå i tjänst först hos bonden [...] och sedan hos konungen.'

Lagbudet i (1) består av en försats *liggær lik innæn tomtæ ra. ærræt ok undæt* som uttrycker en förutsättning (s.k. kasusdel) och en eftersats *þær a hundæri banæ finnæ. innæn nat ok iæmplængæ. ællr botum uppi haldæ* som innehåller en påföljd (s.k. påföljdsdel). En försats kan vara en predikatinledd huvudsats² som i (1), en inverterad huvudsats som i (2) *æn bindæ tve fang a en* eller en bisats som i (3) *Siphæn han ær swa fælder*. Rak ledföljd är också möjlig, t.ex. *et munhaf skal eptir tylpt huæria væræ*. Försatserna kan vara flera men kasusdelen kan alternativt bestå av endast ett satsled, t.ex. ett adverbial som *.j. þæmmæ twem wapum* i (4).

¹ För en diskussion om infallsvinklar och termer i samband med lagbud se Wendt 1997:58–61.

² För dessa satsers syntaktiska status och forskningshistorik se Magnusson 2001. Man kan alternativt analysera dem som satsformade villkorsadverbial, vilket t.ex. Lehti-Eklund (1984) gör.

- (4) .j. þæmmæ twem wapuṃ. | þa ma wapi fullæs. utæn malseghanda bak.

’I dessa två fall av vådaverk må vådaed fullgöras utan målsägandens samtycke.’

I eftersatserna är ledföljdsvariationen mindre. Som exemplen 1–4 visar består den vanligen av inverterade satser som inleds av t.ex. konjunktionerna *þa* och *þær*. Eftersatserna kan vara flera än en.

Lagarnas ursprung i muntlig tradering ges ofta som förklaring till deras språkform men som Wessén (1965b:24–29) poängterar kan vissa partier också ha utformats i samband med nedskrivningen. Ett kännetecknande drag som hänför sig till muntlig tradition är den markerade rytmen i lagbuden (t.ex. Ahlström 1912) med inslag av både begynnelse- och slutrim (*wardir hani manz bani*). Rytmen ställer krav på ledföljden i för- och eftersatser (Ståhle 1958:74ff.) och påverkar exempelvis vilket satsled som står satsinitialt. Minnestekniska skäl kan därtill tänkas spela in vid val av det satsinitiala ledet, för att inte tala om främmande inflytande (Wollin 1983:77).

En central ledföljdsföreteelse som har beröringspunkter med rytm är emfas. Emfatisk ledföljd, som enligt Wessén (1965a:211f.) är den normala ledföljden i lagspråket, har också sina rötter i den muntliga lagsagan. Emfas innebär att det sakligt eller känslomässigt viktigaste satsledet – typiskt ett adverbial eller predikat – står i initial position i en för- eller eftersats. Wessén (a.a.) påpekar att emfatisk ledföljd och normal inversion kan vara svåra att skilja från varandra, eftersom emfas inte alltid innebär någon särskild betoning av det initiala ledet. I många fall kan emfas de facto likna kontrast som skapar motsättning mellan satsled och vänder på ledföljden. Kontrast nämns som en möjlig orsak till topikaliserings i lagarna till exempel av Lehti-Eklund (1984:110ff.).

Flockar och paragrafer utgör en sammanhängande text med hänvisningar mellan satser och meningar. En naturlig orsak till topikaliserings kan vara att satsledet i fråga hänvisar bakåt till något i samma text. I tidigare forskning talar man här om t.ex. textuell bindning (Lehti-Eklund (1984:111) eller informativ vikt (Jørgensen 1987:157f.). En tidig iakttagelse finner man hos Alving (1916:4) som skriver att en initialt ställd bestämning – exempelvis ett adverbial – är ”mer eller mindre tydligt given i sammanhanget”. Wessén (1965a:208–214) noterar vidare att satsinitiala pronominala adverb ”ofta hänför sig till något förut sagt eller omtalat”. Detta tyder på att textuell bindning har en nära koppling till informationsstrukturen och referentstrukturen i texter. Textuell bindning innebär dock inte att det topikaliserade satsledet nödvändigtvis är satsens tema (Lehti-Eklund 1984:111ff., jfr Nyström 2001:85ff.).

I stället för att hänvisa bakåt kan ett topikaliserat satsled peka framåt och strukturera den fortsatta diskursen i texten. Denna s.k. inramning är enligt

Lehti-Eklund (1984:112ff.) den främsta orsaken till topikalisering av adverbial i lagtexter (58 procent i hennes fornsvenska och äldre nysvenska material). Ramadverbial är sålunda enligt Lehti-Eklund ”adverbial som utgör en utgångspunkt för den nya information som står senare i makrosyntagmen” (a.a.:112). Detta innebär att det topikaliserade ledet har en semantisk effekt utanför den egna satsen (Vieu m.fl. 2005:178f.) och introducerar en adverbial ram som hålls öppen tills en annan topikaliserad ram träder in. Ramadverbialens funktion är därmed å ena sidan att rama in skeendet i satsen och å andra sidan att markera en övergång gentemot andra topikaliserade adverbial med ramfunktion (Crompton 2006:249).

Samma slags orsaker har påträffats i fornnorska lagar. I sin studie av villkorsangivande adverbial i den fornnorska Magnus Lagabøters lag (antagen 1274) konstaterar Christoffersen (1994:75–79) att lagarna som texttyp, dvs. deras centrala innehåll som består av villkor och påföljder, är ett naturligt skäl till topikalisering. Även informationsstrukturella, rytmiska och morfosyntaktiska faktorer (t.ex. ett rikt kasussystem) kan enligt henne leda till topikalisering av olika led.

Att ledföljden i för- och eftersatserna varierar är inte någon tillfällighet utan ett resultat av en rad orsaker som diskuterats i det föregående. Det kan vara svårt att avgöra vilken orsak som de facto finns bakom topikalisering och det är rimligt att anta att orsakerna ofta förekommer i kombination med varandra. Detta är fallet med exempelvis emfas och kontrast i Lehti-Eklunds material (a.a.: 114–117).

Även andra mer marginella orsaker kan spela en roll vid topikalisering. Hit hör exempelvis strävan efter syntaktisk likhet i samma text som innebär att syntaktiskt identiska satsled topikaliserar i närheten av varandra (Lehti-Eklund a.a.: 110–117). I avsnitt 4 går jag över till att diskutera informationsstruktur som också spelar en central roll för ledföljden i fornsvenska.

4 Informationsstruktur ur ett språkhistoriskt perspektiv

Informationsstrukturella egenskaper hos topikaliserade satsled återopas ofta som orsak till den satsinitiala placeringen (t.ex. Engdahl 1999:97ff.). I detta avsnitt diskuterar jag informationsstruktur både mer allmänt och specifikt ur språkhistoriskt perspektiv och definierar de informationsstrukturella funktionerna tema, rema och bakgrund som används i studien.

Såväl kognitiva som språkliga och kontextuella aspekter har relevans för informationsstrukturen (Sandelin 2018). Den kognitiva kärnan utgörs av

förhållandet mellan den information som skribenten³ antar vara känd respektive ny för sin läsare, dvs. hur närvarande den är i läsarens värld. Vad som är känt eller nytt påverkar exempelvis vilken språklig form informationen ges och hur de informationsbärande delarna ordnas lineärt. De kan sammanfalla med syntaktiska satsled som subjekt, objekt eller adverbial men så behöver inte vara fallet. Exempelvis sammanfaller tema och subjekt ofta i modern svenska (SAG del 1:231), medan detta inte är tillnärmelsevis lika allmänt i fornsvenska (Håkansson 2006).

Vilka funktioner som inbegrips i analyser av informationsstrukturen varierar alltefter beskrivningsmodell. En treindelning i funktionerna tema, rema och bakgrund görs typiskt (t.ex. SAG 1999), men även flergradiga taxonomier förekommer. Exempelvis ser Firbas (1992:14ff.) satsen som ett nätverk av informationsstrukturella relationer där informationen i varje satsled definieras utifrån graden av tillgänglighet för läsaren. Princes modell (1981:223–255) däremot fokuserar enbart på satsens nominalfraser och placerar dem på en differentierad skala utifrån deras informativa status.

I tidigare forskning finner man rikligt med definitioner och modeller på informationsstrukturella funktioner. De är vanligtvis avsedda för studier i moderna språk och därför inte nödvändigtvis ändamålsenliga vid en analys av fornsvenska texter, eftersom informationsstrukturella faktorer dominerar ledföljden i större utsträckning i fornsvenska än i modern svenska som i stället styrs av syntaktiska regler. I fornsvenska var möjligheten att topikaliserar led därmed generellt större än i modern svenska (Håkansson 2010). I jämförelse med modern svenska kan fornsvenska typologiskt beskrivas som ett övervägande topikprominent språk medan modern svenska i stället är subjektprominent (jfr Li & Thompson 1976:460ff.). Topikprominens innebär att principen om s.k. informativ vikt är överordnad i förhållande till principen om satsdelsfunktion medan viktprincipen innebär att lätta led står före tunga led och känd information placeras före ny information (Jørgensen 1987:156ff.). Samma princip är känd i andra äldre språk, t.ex. fornengelska och fornfranska (Salvesen & Bech 2014).

Ett försök att skapa en modell enkom för historiska texter har gjorts av bland andra Petrova och Solf (2009) som analyserar medelhögtyska texter i sin studie. I sin beskrivning av satsledens informationsstrukturella status opererar de endast med det som direkt kan avläsas i den konkreta texten, vilket är en central utgångspunkt i historiska textmaterial. Petrova och Solf utgår

³ Eftersom min studie gäller skriven text omtalar jag sändare och mottagare som skribent och läsare. Av samma orsak utelämnas prosodi som ett sätt att markera informationsstruktur.

från en huvuddistinktion⁴ mellan två informationsstrukturella funktioner, *given* och *new*, som de likställer med ”the classical opposition of theme and rheme”. Härefter använder jag därför *tema* och *rema* på svenska när jag hänvisar till Petrova och Solfs modell och tillämpar den i min egen studie.

Petrova och Solfs tema begränsas till en explicit tidigare omnämnd referent, medan rema innehåller en referent som introduceras för första gången i texten (2009:145). Tema och rema kan sålunda sägas bestå av avgränsade referenter, som är semantiskt definitiva eller indefinita. Även SAG (del 1:231; del 4:431ff.) som behandlar dagens svenska utgår från att tema – det som ett påstående handlar om (samt den del av meningen som uttrycker detta) – i typfallet har en tydlig referentstatus, dvs. är personer, föremål, en mängd eller företeelser som *Mannen* i satsen *Mannen sprang och försvann bakom träden* (mitt eget exempel). Vid rema – det som talaren (främst) vill ha sagt i ett påstående (samt den del av meningen som uttrycker detta) – nämner SAG (del 1:218; del 4:431ff.) inte någon anknytning till avgränsade referenter (*sprang och försvann*). Det centrala hos rema är enligt SAG (del 3:402) att det utgör satsens informativa tyngdpunkt. Ett topikaliserat rema förekommer enligt SAG (del 4:432) framför allt när satsens övriga innehåll har ”hög förutsägbarhet” eller när man med hjälp av ett topikaliserat rema åstadkommer en önskad kontrastverkan mellan nya och givna referenter, t.ex. i *Fredrik heter stormen* [i kontext där denna storm är aktuell].

Förutom tema och rema räknar Petrova och Solf med en tredje informationsstrukturell funktion (*accessible entities*) som har en speciell relevans för situationen eller en nära anknytning till temat respektive remat (Petrova & Solf 2009:146). Den kan liknas vid den informationsstrukturella funktionen *bakgrund* som enligt SAG (del 4:432) avser ”behövliga upplysningar om den situationella ram för vilken utsagan är giltig” och annat som ”inte tillhör det som talaren egentligen vill ha sagt (remat) eller det som han främst säger det om (temat)” (SAG del 1:156). Just rums- och tidsadverbial som står i fokus för denna studie utgör typiskt bakgrund i satsen och förbereder scenen för tema och rema i rum och tid. Funktionen som bakgrund kan enligt SAG (del 4:431–434) vara såväl semantiskt definit (*bakom trädet*) som indefinit (*bakom ett träd*), vilket är fallet även hos Petrova och Solfs motsvarande funktion.

Eftersom led som utgör bakgrund för utsagan kan vara antingen semantiskt definitiva eller indefinita kan de uppvisa likheter med antingen tema eller rema. Vanligt är dock att bakgrundsfunktionen har likheter snarare med tema-funktionen i och med att även bakgrund ofta har en koppling bakåt i texten

⁴ Petrova och Solfs modell innehåller även två andra nivåer men de är inte relevanta i min studie.

och uppfattas som känd. Vid informationsstrukturell analys av topikaliserade adverbial leder likheterna mellan bakgrund och tema till frågan om vad som avgör vilkendera funktionen ett topikaliserat led har. Att tema består av en tidigare omnämnd referent är ett tydligt kriterium hos Petrova och Solf och en prototypisk tendens också i SAG som dock påpekar att gränsdragningen mellan tema och bakgrund inte alltid är klar (del 4:431). Däremot finns inte något krav på hänvisning till en avgränsad referent hos bakgrundsfunktionen. I stället aktualiserar bakgrund en spatial (*på vägen, i ett hus*) eller temporal (*före påsk, på kvällen*) dimension inom vilken referenterna i tema respektive tema opererar. Rums- och tidsadverbial är därför per definition inte nödvändigtvis lämpade som satsens tema. Det finns också många andra satsled som ofta topikaliseras men som inte är satsens tema, t.ex. sats- och sättsadverbial (*troligen, snabbt*) och expletiver (*det*) som sällan har en tydligt avgränsbar referentiell funktion.

Tidigare forskning har lyft fram hur informationsstrukturen bestämmer över ledföljden och därmed även topikaliseringen i äldre svenska och andra språk. Exempelvis Jörgensen (1987:136) och Sandelin (2018:129) visar hur subjektets satsposition snarare verkar bero på informationsstrukturen än den syntaktiska funktionen i svenska och andra nordiska medeltidslagar. Rematiska subjekt står ofta postverbalt varvid fundamentet öppnas för satsled med andra informationsstrukturella funktioner (*J langum tima kunnu mang fal hända*).

Medan Petrova och Solf (2009) och SAG (1999) utgår från tre snarlika kategorier i sin analys av informationsstruktur använder Lehti-Eklund (1984) i sin studie av äldre nysvenska en tredelning av informationsstrukturen i givet, nytt och känt. Givna led har nämnts tidigare i texten eller ”syftar på något som nämnts tidigare i texten”, medan nya led förekommer för första gången i texten och inte är ”informationsstrukturellt kända”. Den tredje typen, kända led, ”väntas ingå i mottagarens kunskaper om den omgivande världen” (a.a.:195–197). Ett resultat av Lehti-Eklunds studie är att de topikaliserade adverbialen i lagmaterialet antingen är givna eller nya, medan några informationsstrukturellt kända adverbial inte förekommer i fundamentet (a.a.:198). De topikaliserade adverbialen i Lehti-Eklunds lagmaterial verkar sålunda närmast ha tema- eller remafunktion enligt den terminologi som jag tillämpar i min studie.

Bland de germanska språken har informationsstrukturens påverkan på ledföljden undersökts också i fornnorska och i fornhögtyska. Christoffersen (1994:82) och Axel (2009:23) påpekar i sina studier att topikalisering inte mekaniskt gör det topikaliserade ledet till satsens tema, utan att tema-funktionen vanligtvis hör till det senare ställda subjektet. Frågan om vilken informationsstrukturell funktion det topikaliserade satsledet kan ha, tar

varken Christoffersen eller Axel ställning till. Enligt Laake (2018:149–152) som analyserar fornnorska är det normalt satsens subjekt eller ett adverbial som står satsinitialt. Det har då vanligtvis den informationsstrukturella funktionen som tema. Ett rema i satsinitial position är dock inte heller uteslutet.

Sammanfattningsvis kan konstateras att informationsstrukturen i historiskt textmaterial inte nödvändigtvis följer samma mönster som texter i det moderna språket. Trots att samma informationsstrukturella funktioner påträffas i texter från olika tider måste de definieras utifrån det undersökta språkstadiet. Den totala avhängigheten av den skrivna texten i tolkningen av informationsstruktur är vidare en central utgångspunkt i äldre texter. I det följande går jag nu över till att diskutera min egen undersökning av informationsstrukturen i fornsvenskt lagspråk.

5 Material, metod och excerperingsprinciper

Materialet för min empiriska undersökning består av Upplandslagen (stadfäst 1296) med dess åtta balkar⁵. Som framgått av inledningen utesluter jag *nu*-inledda satser från min studie. Utanför analysen faller också de satser som inleds av adverbialen *þa* och *þær*, eftersom positionen i fundamentet eller som bisatsinledare är deras normala position (t.ex. *þa gangi atær.j. rættæ byskipt* och *þær skal han iorþeghandæ til sighthæ*). Speciellt för *þa* och *þær* är däremot att de kan förekomma i anslutning till andra topikaliserade adverbial som s.k. pronominell kopia (SAG del 4:582) och dessa belägg ingår i materialet (t.ex. *J allum soknum. þa böte ængin böt*).

I den första fasen av analysen har jag närläst UL för att kunna exciperera satserna med ett topikaliserat rums- eller tidsadverbial. Vid läsningen har jag utgått från A-handskriften (Cod. Ups. B 12) och Schlyters edition (1834). Antalet belägg är 77 i hela UL, dvs. i genomsnitt knappt tio adverbial per balk. Beläggen ingår så gott som alltid i lagbud medan de sällan påträffas i stadfästelsebrevet. I förordet finns inga belägg. I lagbud förekommer topikaliserade rums- och tidsadverbial såväl i för- som eftersatser. Försatserna i mitt material är adverbialinledda huvudsatser (a. *þingi skal þön syn næmpnæs*) eller subjunktionsinledda bisatser (*Sipæn þe hawæ þæt synt. ok sett*). Alternativt kan kausdelen bestå av endast ett rums- eller tidsadverbial.

⁵ Till balkarna hänvisas med följande förkortningar: jordabalken (JB), konungabalken (KB), kyrkobalken (KkB), köpmålabalken (KöpB), manhelgdsbalken (MB), rättegångsbalken (RB), byalagsbalken (BB), ärvdabalken (ÄB). Flockarna anges med romerska siffror. För varje belägg anges balk och flock. Till stadfästelsebrevet hänvisas med förkortningen C. I exemplen är de undersökta adverbialen markerade i fetstil.

Eftersatserna är alltid fullständiga huvudsatser med inverterad ledföljd och ett rums- eller tidsadverbial i initialfältet (*sipæn gangi ny skipt a*). I termer av den fornsvenska satsmodellen som presenterades i figur 1 står ett topikaliserat rums- eller tidsadverbial i adverbialinledda huvudsatser i initialfältet. Enligt figur 2 har de subjunktionsinledda bisatserna en subjunktion som inledare i initialfältet men mittfältet inleds av ett topikaliserat adverbial, dvs. ledföljden är inte rak vilket är den vanliga i bisatser.

I analysens andra fas fastställer jag de undersökta adverbialens texttypiska drag och informationsstrukturella funktion. I avsnitt 3 presenterade jag textuell bindning, inramning och emfas som tidigare forskning har lyft fram som de mest relevanta för topikalisering i fornsvenska lagar. De utgör en central utgångspunkt för analysen i min studie. Även mer marginella och mångtydiga orsaker presenteras i analysen. För att kunna fastställa funktionerna som tema, rema och bakgrund analyseras informationsstrukturen i förhållande till alla andra satser i samma text. Med text avser jag flockarna och paragraferna där den konkreta beskrivningen av rättsfallen sker.

6 Översikt av topikaliserade rums- och tidsadverbial i UL

Jag inleder analysen med en översikt av det empiriska materialet. Antalet undersökta adverbial uppgår till totalt 77 av vilka 36 är rumsadverbial och 41 tidsadverbial. De topikaliserade rumsadverbialen i UL kan utifrån betydelse i stort sett indelas i två typer. Den ena består av konkreta platsbestämningar som anger befintlighet eller riktning för en viss verksamhet i den närmast omgivande naturen eller den bebyggda miljön som i (5) och (6).

- (5) Fæm stenær skulu .j. hwarium tomtptæ ra liggia̅ **.j. farwæx ra** mughu þrir stenær liggia̅. swa ok .j. urfiælz ra. (BBXVIII)

’Fem stenar skola ligga i varje tomtrå. I farvägsrå må tre stenar ligga, så ock i urfjällsrå.’

- (6) [...] þa skal han til þinx föræ ok **a þy samæ þingi** a han wæriæs. ællr fællæs. (MBXXX)

’[...] då skall man föra honom till tings, och på detta ting skall han värjas eller fällas.’

Den andra typen av rumsadverbial innehåller hänvisningar till lagen eller juridiska omständigheter som *.j. gamblum laghum* (’i gammal lag’), *.j. hundræþæ giældum* (’vid hundramarkersböt’) och *J. allum soknum* (’i alla lagsökningar’).

Bland tidsadverbialen kan urskiljas exakta tidsangivelser så som i (7) och mer flexibelt definierade tidsspänn ofta i samband med *sipæn* som i (8). Olikt rumsadverbialen förekommer hänvisningar till lagen inte bland tidsadverbialen.

- (7) **Hwarn siundæ dagh** ma lænsman. þing hawæ. a rættum þinxstap (RBI)

’Var sjunde dag må länsmannen hava ting på rätt tingsplats.’

- (8) [...] þa a næmpd fællæ han. ok **sipæn** skal han land rymæ. (KöpBIX)

’[...] då skall nämnden fälla honom, och sedan skall han fly ur landet.’

Antalet rums- och tidsadverbial är ungefär lika stort i materialet (36 respektive 41) men bland rumsadverbialen påträffas fler unika belägg än hos tidsadverbialen, dvs. den semantiska variationen är större hos rumsadverbialen. Det finns med andra ord inget prototypiskt rumsadverbial i UL som tenderar att stå initialt. Här finns en skillnad mellan rums- och tidsadverbial i och med att drygt 72 procent av de topikaliserade tidsadverbialen utgörs av *sipæn* vilket diskuteras närmare i 6.2. Fördelningen av topikaliserade rums- och tidsadverbial visas i tabell 2.

Tabell 2. Fördelning av topikaliserade rums- och tidsadverbial i och utanför lagbud i UL.

		Rumsadverbial	Tidsadverbial	Totalt
Försats som kasusdel	huvudsats	12	4	16
	bisats	5	12	17
Annan kasusdel	ett adverbial	7	1	8
Eftersats (påföljdsdel)	huvudsats	9	23	32
	bisats	-	-	-
Ej lagbud	huvudsats	1	-	1
	bisats	2	1	3
		36	41	77

Tabell 2 visar att topikalisering förekommer ungefär lika ofta i lagbudens försatser och eftersatser. En försats är vanligen en huvudsats med ett topikaliserat rumsadverbial eller en bisats där ett tidsadverbial topikaliseras. I stället för en försats kan kasusdelen bestå av endast ett adverbialled som i **j. þæmmæ twem wapum. þa ma wapi fullæs utæn malseghanda bak** (för översättning se [4]). Eftersatser är för sin del alltid huvudsatser i vilka det topikaliserade adverbialet oftast är ett tidsadverbial. Utanför lagbud faller fyra satser med ett topikaliserat rums- eller tidsadverbial varav tre påträffas i stadfästelsebrevet och ett i inledningen till kyrkobalken.

Av de satser i vilka rums- och tidsadverbialen topikaliseras är 57 huvudsatser (cirka 73 procent) och 20 bisatser (cirka 27 procent). De flesta bisatserna med ett topikaliserat adverbial i min studie inleds av *sipæn*, men även ett par *hwar sum-*, *e hwar-* och *at-*satser med topikaliserat adverbial påträffas. Andelarna är i linje med tidigare forskningsresultat (Åkerlund 1935, Nyström 1985) såtillvida att topikalisering i äldre fornsvenska lagtexter främst sker i huvudsatser. Att topikalisering inte är vanligt i bisatser visar även Christoffersens studie (2000) av bisatserna i den norska Magnus Lagabøters landslag från slutet av 1200-talet. I Christoffersens material har cirka 70 procent av bisatserna rak ledföljd, medan cirka 12 procent uppvisar topikaliserade adverbial. I avsnitt 6.1 presenteras strukturen i de topikaliserade rums- och tidsadverbialen närmare, varefter *sipæn*, *þa* och *þær* behandlas separat i avsnitt 6.2.

6.1 Strukturen hos topikaliserade rums- och tidsadverbial

Prepositionsfraser med en nominalfras som rektion utgör största delen av rumsadverbialen i materialet. Bland prepositionerna är prepositionen *j* som i (9) den vanligaste. Däremot förekommer prepositionen *a* endast i fraser som handlar om tinget (*a þingi* och *a þy samæ þingi*). Prepositionen *til* och adverbet *bort* används självständigt som rumsadverbial i två fall (***bort sighthæ þæ. til komæ andri, bort farr han. ok til kombær annær***). Som framförstådda attribut förekommer adjektiv (*.j. gamblum laghum*), räkneord (*a fiærþæ þingi*) och pronomen (*I þæssum malum*). Som framgår av (10) kan en relativ bisats också ingå i prepositionsfrasen.

- (9) **J. akræ skiptum ok teghæ skiptum. þær** ma twa stenæ ra kallæ. (BBXVIII)

’Mellan åkertegar och ängstegar må två stenar kallas rå.’

- (10) at **.j. þeræ laghum sum ströningium haffþus .j. flerum flokkum.** hittis sumpt æi allungis skiaelict [...]. (C)

’att i deras lag, som fanns kringsspridd i flera olika samlingar, fanns somligt ej fullt skäligt [...].’

Ett fåtal rumsadverbial är inte prepositionsfrasformade. Närmast handlar det om nominalfrasen *allæ stapi* som t.ex. *Allæ stapi þær man fynd hittir* ’På alla ställen där någon gör ett fynd’. Bland tidsadverbialen dominerar *sipæn* medan prepositionsfraser inte är lika frekventa, även om några belägg påträffas i materialet, t.ex. *j langum timæ*. Däremot förekommer prepositioner i efterställda attribut hos tidsadverbial, t.ex. *Hindræ dax um morghin* (se översättning i [22] nedan). På grund av materialets ringa storlek är det svårt

att dra några slutsatser om adverbialens struktur, men en jämförelse med den fornnorska Magnus Lagabøters landslag (Christoffersen 1993:184–191) ger vid handen att topikaliserade adverbial också i dem ofta uttrycks med prepositions- och nominalfraser, enkla adverb och olika bisatser.

6.2 *Sipæn, þa och þær*

Som konstaterats ovan är *sipæn* det överlägset vanligaste tidsadverbialet i mitt material (30 belägg av 41). *Sipæn* påträffas såväl i kasusdelen som i påföljdsdelen, där det kan inleda antingen huvudsats eller bisats. Detta kan delvis förklara den höga frekvensen. Som Larson-Högsby (1913) visat är *sipæn* även den vanligaste temporala subjunktionen i fornsvenska överlag. Exempel 11 består av två lagbud med nära sammankoppling. Eftersatsen *Sipæn aghu þer* [...] är en huvudsats som inleds av *sipæn*. I samma exempel inleder *sipæn* kasusdelen i det senare lagbudet (*Sipæn þe hawæ þæt synt. ok sett*) som en temporal subjunktion i bisatsen. En stor del av de *sipæn*-inledda lagbudena inleds intressant nog på detta sätt av en bisats.

- (11) Delæ samæn byær tve um ra ok rör. [...]. **Sipæn** aghu þer þapir syn a þingi næmpnæ. sæx mæn hwar þeræ. [...]. **Sipæn þe hawæ þæt synt. ok sett. þa** aghu þer a hundaris þingi witnæ. hwat sant ær um þæt mal. (BBXVII)

’Tvista två byar om rå och rör [...]. Sedan skola de båda utse syn på tinget, sex män vardera. [...] Sedan de hava synat och sett, skola de på hundarestinget vittna, vad som är sant i denna sak.’

Kännetecknande för *sipæn* är i flera satser att man kunde tänka sig att byta ut *sipæn* mot *þa* utan att betydelsen ändras avsevärt. Som initialt led i lagbudet eller eftersatsen har båda adverbialen förlorat sin tidsföljdsbetecknande karaktär (Larson-Högsby 1913). Larson-Högsby (a.a.:7f.) konstaterar att eftersatsinledande *þa* i fornsvenskan inte kan räknas som en enbart temporal konjunktion i och med att *þa* förekommer också i kausala och konditionala satsfogningar. En likartad utveckling mot relativ partikel kan noteras i växlingen mellan adverbialen *þa* och *þær* när de används som s.k. pronominell kopia (SAG del 4:582) av topikaliserade adverbial som i (12). Enligt Nyström & Saari (1983:153) kan pronominella adverbial av detta slag användas för att sammanfatta det första, längre adverbialet i tvåledade fundament. På samma gång utgör det inledningsordet i lagbudets påföljdsdel. Rumsadverbialet *j. þæssum malum nu ær saght* i (12) anger rum, varför man kunde vänta sig att *þær* används som pronominell kopia i stället för *þa*.

- (12) **j. þæssum malum nu ær saght. þa** a han biuþæ waþæ ep. ok waþæ bot. (MBVII)
 'I dessa mål, som nu äro sagda, skall han bjuda vådaverksed och vådaverksbot.'

Bruket av pronominell kopia är över huvud taget inte syntaktiskt betingat i (12). Wessén (1965a:213f.) menar att det är fråga om ett talspråkligt drag i det fornsvenska skriftspråket där det topikaliserade adverbialet från början har efterföljts av en paus före inskjutet *þa/þær*. I mitt material verkar speciellt *þa* i många fall ha funktionen av en allmän eftersatsinledare som förlorat kopplingen till det topikaliserade adverbialets rumsbetecknande innehåll. Det är framför allt fallet i satser vars rumsadverbial hänvisar till någon mindre konkret omständighet (som i exempel 12 ovan). Alla tidsadverbial i materialet kombineras däremot konsekvent med *þa*. Vad gäller det ursprungligen rumsbetecknande *þær* menar Larson-Högsby (1913) att det är ovanligt som temporal subjunktion men "förskjutningen av betydelsen behöver i många fall ej vara stor, för att man skall stanna tveksam, om temporal eller lokal betydelse föreligger (s. 29)". Vad som sist och slutligen motiverar växlingen mellan *þa* och *þær* i lagbud samt deras förhållande till *sipæn* är intressanta frågor som dock kräver närmare studier i framtiden.

Sammanfattningsvis visar avsnitt 6 att rums- och tidsadverbial topikaliserar i både kasusdelen och påföljdsdelen, dvs. inte endast i början av lagbud. Det finns dock en skillnad mellan rums- och tidsadverbial såtillvida att topikaliserade rumsadverbial dominerar i kasusdelen medan tidsadverbial topikaliserar mest i påföljdsdelen. Satserna i påföljdsdelen är alltid huvudsatser, dvs. topikalisering sker i bisatser endast i kasusdelen och utanför lagbud. Dessutom visar avsnittet att *sipæn* är på väg att förlora sin vanliga temporala funktion och övergå från ett tidsadverbial till en allmän diskurspartikel i UL.

7 Texttypiska drag hos topikaliserade rums- och tidsadverbial

I detta avsnitt går jag över till att diskutera forskningsfrågan om texttypiska drag hos topikaliserade rums- och tidsadverbial i fornsvenskt lagspråk. Texttypiska drag som diskuterats i tidigare studier har jag presenterat i avsnitt 3. I det följande analyseras de dessutom i förhållande till strukturen i lagbud, vilket inte har gjorts i andra studier.

Bakom topikalisering av ett adverbial kan ligga flera orsaker. Vissa primära orsaker kan ofta urskiljas men det går inte att utesluta andra, bidragande faktorer. Tolkningen försvåras av att topikaliseringen exempelvis kan vara en indirekt följd av att ett annat led (t.ex. subjektet) inte står på sin ordinarie plats eller att man med hjälp av topikalisering velat åstadkomma en rytmiskt

enhetlig form i hela lagbudet (Ståhle 1958:74). I det följande presenterar jag i avsnitten 7.1, 7.2 och 7.3 tre primära texttypiska drag som tydligt kan urskiljas i UL. I avsnitt 7.4 behandlas syntaktisk likhet som är den mest framträdande kategorin bland övriga texttypiska drag i materialet. Fördelningen av de olika texttypiska dragen framgår av tabell 3. Kvantifieringen av belägg är dock inte avgörande i analysen utan i stället ligger fokus på beskrivningen av varje enskilt drag.

Tabell 3. Texttypiska drag hos topikaliserade rums- och tidsadverbial.

Texttypiskt drag	Rumsadverbial	Tidsadverbial	Totalt
Textuell bindning	15	11	26
Inramning	3	19	22
Emfas och kontrast	8	8	16
Övriga drag	10	3	13
Totalt	36	41	77

Det vanligaste texttypiska draget hos topikaliserade rumsadverbial i UL är textuell bindning. Vid tidsadverbialen dominerar däremot inramning. Inramning har inte undersökts tidigare för de äldre fornsvenska lagarnas del men är enligt Lehti-Eklunds studie (1984) ett centralt drag i yngre fornsvenska och äldre nysvenska lagtexter. Emfas och kontrast som hör nära ihop presenteras tillsammans i tabell 3 men de flesta fallen uttrycker emfas. I tidigare forskning beskrivs emfatisk ledföljd som en av basledföljderna i lagarna (Wessén 1965a:211f.). I kategorin övriga drag har jag sammanfört några mer marginella drag, bland vilka syntaktisk likhet är det mest framträdande.

7.1 Textuell bindning

Med textuell bindning avses här rums- eller tidsadverbialen som på ett eller annat sätt anknyter bakåt i texten. Bakåtsyftningen är enklast att upptäcka i relativt korta lagbud såsom i (13) där det finns en direkt koppling mellan *til þinx* i den första eftersatsen och det topikaliserade rumsadverbialen *a þy samæ þingi* efter *ok* i den andra eftersatsen.

- (13) Nu kan þæn fangin wærþæ. [...]. þa skal han til þinx föræ ok **a þy samæ þingi** a han wæriæs. ællr fællæs. (MBXXX)

’Nu kan en man, [...] bliva tagen till fånga; då skall man föra honom till tings, och på detta ting skall han värjas eller fällas.’

I (14) pekar tidsadverbialet *Sipæn þe fastær æru til þinx komnir. swa sum nu ær saght.* bakåt på innehållet i samma text och syftar på samma fastar (*þe fastær*) som tidigare. Typiskt för textuell bindning är också bruket av olika pronomen (t.ex. *þe*, *þæt*) som hänvisar till det föregående (jfr Wessén 1965a:208ff.). Exempel 14 visar också hur den textuella bindningen förstärks ytterligare av det metatextuella tillägget *swa sum nu ær saght* som syftar bakåt i texten.

- (14) [...] þa komi til þinx mæþ tiu fastum. ær þæt þriggia markæ kiöp. ællr meræ. þa komi til þinx mæþ atærtan mannum. **Sipæn þe fastær æru til þinx komnir. swa sum nu ær saght.** þa skal hwar þeræ en man næmpnæ iorþeghande. ok landboe. [...]. (JBXV)

’[...] då skall han komma till tings med tio fastar. Är det ett köp för tre marker eller mera, då skall han komma till tings med aderton män. Sedan dessa fastar hava kommit till tings, så som nu är sagt, då skola de utse en man var, jordägaren och landbon [...].’

Det är vanligt att man med hjälp av det topikaliserade adverbialt sammanfattar huvudtanken i det som nämnts tidigare i samma text och samtidigt signalerar ett generellt gällande villkor med avseende på alla liknande fall. I (15) handlar paragraf 4 om lagsökningar värda olika penningssummor, varefter paragraf 5 inleds med det topikaliserade rumsadverbialet *J. allum soknum.* som gäller för alla hittills nämnda lagsökningar. Adverbialet utgör här hela kasusdelen i lagbudet.

- (15) §. 4. Sökir man sokn. mæþ domum ok skiælum. sæx markær ællr minnæ æn sæx markær. [...] Sökir man meræ æn sæx markær. ok minnæ æn fiurætighi markær [...]. §. 5. **J. allum soknum.** þa böte ængin bot. utæn þæn huwzmandær ær. at malinu. (RBVII)

’Gör någon lagsökning efter laga dom, till sex marker eller mindre än sex marker [...]. Lagsöker han till mera än sex marker men mindre än fyrtio marker [...]. §. 5. I alla lagsökningar gälde ingen böter utom den som är huvudman i målet.’

Exempel 16 innehåller två lagbud som gäller ställen där en person kan bli ihjälslagen. I båda inleds försatsen med *e hwar* som tillsammans med den efterföljande bestämningen (*utæn tomptæ ra* respektive *innæn tomptæ ra*) uttrycker ett generellt villkor som sammanfattar de fall som kommer i fråga.

- (16) Wærþær man wæghin ok slæghin .j. gatum. ok .j. hiörplötum öknun. ællr almæningium kirkiu mællum. ællr kiöpfungæ. [...]. **e. hwar þæt liggær. utæn tomtæ ra. ærræt lik ok undæt. þær** a hundæri banæ finnæ innæn nat. ok iæmlængæ. ællr botum uppi haldæ. [...]. **e. hwar lik hittis. ærræt ok undæt innæn tomtæ ra. utæn hus. ællr .j. o læstum husum. þær** a hundæri banæ finnæ [...] (MBVIII)

'Blir en man slagen och dödad på vägar och i betesmarker, i obygdar eller på allmänningar, mellan kyrkor eller köpstäder [...]. Evar det ligger utom bytomternas råmärken, lik med ärr och sår, där skall hundaret finna banemannen inom år och dag eller svara för böterna. [...] Evar lik hittas med ärr och sår inom bytomternas råmärken, utomhus eller i olåsta hus, där skall hundaret finna banemannen [...].

Som har konstaterats ovan (avsnitt 6.2) varierar funktionen hos *sipæn* i materialet. Som inledare av temporala bisatser är *sipæn* närmast bakåtsyftande. I (17) är det fråga om att bönderna efter att ha byggt kyrkan ska iordningsställa hus åt prästen. *Sipæn præstins hus æru væl boin* sammanfattar det som har skrivits i föregående paragraf. Samtidigt inleder det ett lagbud som anger en kronologisk länk i händelseförloppet, i detta fall vad som är prästens ansvar för de uppförda husen.

- (17) §. 1. Nu aghu böndær hus a kirkiu bol föræ. [...]. §. 2. **Sipæn præstins hus æru væl boin. þa** skal præstr at husum giömæ at þer æi aff wanrökt fordærwins. (KkBII)

'Nu skola bönderna uppföra hus å kyrkobol. [...]. §. 2. Sedan prästens hus äro väl iordningsställda, skall prästen vårda husen, så att de icke fördärvas av vanvård.'

I Lehti-Eklunds studie (1984) av äldre nysvenska hör textuell bindning till de mer marginella orsakerna till topikalisering i lagtexter. Den låga frekvensen förklarar Lehti-Eklund (a.a.:116) med att paragraferna utgör skilda avsnitt som samtidigt innehållsligt anknyter till varandra. I mitt material är textuell bindning emellertid den vanligaste orsaken till topikalisering och den förekommer framför allt mellan paragraferna i en och samma flock. Topikaliserade rums- eller tidsadverbial hänvisar inte endast bakåt i samma flock utan sammanfattar ofta tidigare innehåll i den. På detta sätt utgör satsen med ett topikaliserat adverbial en övergång till innehållet i det fortsatta lagbudet. Denna egenskap hos textuell bindning framträder tydligt just i det fornsvenska lagspråket på grund av dess struktur. Vad gäller textuell bindning som orsak till topikalisering i försatser respektive eftersatser finns det två tydliga tendenser. Rumsadverbial topikaliseras främst i de försatser som är huvudsatser, medan tidsadverbial topikaliseras om försatsen är en bisats.

7.2 Inramning

Som konstaterats tidigare i avsnitt 3 har ramadverbial en räckvidd utöver den egna satsen (Vieu m.fl. 2005). Inramning dominerar bland tidsadverbialen i materialet och det är framför allt det eftersatsinledande *sipæn* som står för de flesta förekomsterna. *Sipæn* topikaliseras nästan uteslutande i eftersatser som är huvudsatser. I lagbud fungerar *sipæn* som en kronologisk ram och markerar den sista temporala övergången i en händelsekedja som i (18).

- (18) Nu löpæ swin skoghæ mællum. lösi atær mæþ laghskillingi. þrim sinnum. kunnu þiklær löpæ. þa gangin til aldin stæmpnu. ok **sipæn** takin aldin karlær þæt bæztæ swin. ok skiptin sinæ mællum. ok hawi. ok wæl niuti. fargaltær a. utæn wæræ. ok þy ma han at saklöso mællum skoghæ löpæ. (BBVIII)

’Nu löpa svin mellan skogar; då må ägaren lösa dem med lagskilling tre gånger. Löpa de oftare, då skall man hålla allonstämman, och sedan skola allonskogsägarna taga det bästa svinet och dela det mellan sig, och må de äga det och njuta det väl. Fargaltar skola vara undantagna, och därför få de saklöst löpa mellan skogarna.’

I (18) finns de tre högrekventa tidsadverbialen *nu*, *þa* och *sipæn* som alla inramar en del av lagbudets innehåll och anger efter varandra följande etapper i händelseförloppet. *Sipæn* markerar tydligt att det är fråga om det sista som sker i det beskrivna fallet. Av exemplet framgår det också att räckvidden hos *sipæn* är avgränsad till de sista samordnade eftersatserna i lagbudet. Byte och avgränsning av ram sker i (18) i form av ett undantag från lagbudet (*fargaltar a. utæn wæræ*) som lyfts fram i den följande och samtidigt avslutande satsen i flocken.

Exempel 18 ovan är ett prototypiskt lagbud där *nu*, *þa* och *sipæn* alla markerar en temporal övergång. På samma sätt som *nu* och *þa* verkar *sipæn* vara på väg att bli en allmän diskursmarkör i lagspråket speciellt när det används som i (18) i anslutning till dessa andra diskursmarkörer vilket är mycket vanligt i UL. Det finns dock en skillnad mellan *sipæn* och framför allt *nu*. I motsats till *nu* kan *sipæn* stå i en senare position än initialt i försatser som i *Nu kan þæn man sipæn koma* och eftersatser *klandæs sipæn a gatum. j. garþum. ællr husum*. vilket aldrig sker med *nu*.

Topikaliserade rumsadverbial med ramfunktion är däremot sällsynta i UL. Ett fall är rumsadverbialen *I þæmmæ malum* i (19) där de mål i vilka en kvinna får avlägga ed och vittna räknas upp. Räckvidden hos adverbialen sträcker sig över alla satser i paragrafen.

- (19) **I þæmmæ malum** ma konæ swæriæ ok witni bæra. þæt ær þæt fyrstæ. [...] ænnæt ær þæt. [...] swa ok æn man giwær kono sinni sak. a þingi fore hor. swa æn han witær hænni barnæ morþ. (RBXI)

’I dessa mål får kvinna avlägga ed och vittna: Det är det första, [...]. Det är det andra [...]. Likaså om en man åtalar sin hustru på tinget för hor, och likaså om han skyller henne för barnamord.’

Analysen visar sålunda att inramning är en relativt homogen kategori i UL. Det beror främst på att inga konkreta plats- eller tidsbestämningar har inramningsfunktion och *sipæn* är så dominerande. Att tidigare studier (Nyström & Saari 1983:208ff., Lehti-Eklund 1984:115, Saari 1987:148) kommit fram till att inramning är den vanligaste orsaken till topikalisering i lagtexter under 1400–1700-talen, beror på att man räknat predikatinledda satser som anger villkor som ramadverbial, t.ex. *wærþær yærls man dræpin. ællr biskups* (’Blir jarlens man eller biskopens man dräpt’). Eftersom jag analyserar dem som satser ingår de inte i min studie (se fotnot 2).

7.3 *Emfas och kontrast*

Emfas innebär att ett satsled lyfts fram genom topikalisering på grund av dess centrala betydelse för satsens innehåll (Wessén 1965a, Lehti-Eklund 1984). I mitt material kan man urskilja två typer av emfas. För det första topikaliseras rums- och tidsadverbial som innehåller ett räkneordsattribut varvid själva räkneordet får emfas. Adverbial av denna typ finns både bland rums- och tidsadverbialen som vi ser i (20). Tidsadverbialet *innæn þe niu wikur æptir þæt han ær atær komin* inleder en av eftersatserna och något senare inleder också rumsadverbialet *j. þrim lagþingum* en eftersats i samma flock.

- (20) Nu kan han utrikis wære .j. hærræ þiænist. ællr pilægrims færþ farin. ællr mæþ kiöpskatti sinum sighldær. [...] ok **innæn þe niu wikur æptir þæt han ær atær komin. þa** a han .j. hemult standæ. [...] §.1. Nu kan fangæmæn inrikis wære. þa ær þæt hans forfall. at han [...]. fore þæssum forfallum nu æru saghþ. [...] þær til hemulz man wiþ kombær. ok **j. þrim lagþingum** a han .j. hemult standæ. (JBXX)

’Nu är han utom riket, har farit i sin herres uppdrag eller i pilgrimsfärd eller har seglat med sina handelsvaror; [...] Och inom nio veckor efter att han har kommit åter, skall han stå i hemul. [...] §.1. Nu är fångesman inom riket; då är det hans laga förfall, om han [...] Vid dessa förfall, som nu är sagda, [...] till dess hemulsmannen kommer tillstädes, och inom tre laga ting skall han svara för hemul.’

För det andra kan själva rums- eller tidsbestämningen vara anledningen till emfatisk ledföljd, dvs. det viktigaste satsledet. Detta är fallet vid det topikaliserade rumsadverbialiet *a þingi* i (21) och tidsadverbialiet *Hindræ dax um morghin* i (22) vilket inleder hela flocken och får emfas som första satsled.

- (21) Nu kan en garþær niþri liggia þa skulu grannær lænsmani til sighthæ. lænsman skal garþæ syn til næmpnæ. **a. þingi** skal þön syn næmpnæs.ok [...]. (BBVI)

’Nu ligger en gårdesgård nere, då skola byalagsmännen tillsäga länsmannen. Denne skall sammankalla hägnadssyn; på tinget skall synen tillsättas, och [...].’

- (22) **Hindræ dax um morghin. þa** aghær bonde husfru sinæ heþræ. ok hænni morghon giæff giæwæ. (ÄBIV)

’Följande dag om morgonen skall bonden hedra sin hustru och giva henne morgongåva.’

Ett rums- eller tidsadverbial kan vidare topikaliseras för att åstadkomma en större kontrast mot ett annat adverbial. Det är vanligtvis ett grundtal och ordningstal som kontrasteras. I (23) finns rumsadverbialiet *a þrim þingum* i den första eftersatsen som följs av en eftersats med det topikaliserade *a fiærþæ þingi*. I (24) har vi först det topikaliserade predikativet *Attæ ar* som står i kontrast med det elliptiska tidsadverbialiet *a niundæ*.

- (23) þa skal han lysæ a þrim þingum. þylikæ giærning. ok **a fiærþæ þingi**. skal þe næmpd næmpnæ sum fyrr ær saght. (MBXXX)

’då skall man kungöra på tre ting, att sådan gärning skett, och på fjärde tinget skall sådan nämnd utses, som förut är sagt’

- (24) Attæ ar ær giptæ stæmpnæ. ok **a niundæ** skal gipt giwæ. (JBX)

’Åtta år är legotid för jord, och på det nionde skall man giva städja.’

Vid tidsadverbialen kan en kontrast skapas även mellan olika tidpunkter som i (25). Här görs det en kontrast mellan *allæ sunnudaghæ* och *vm andræ hælghdaghæ æn um sunnudaghæ*.

- (25) Nu kan fisklekær wærþæ um paschæ nat. pingizdaghæ nat. ællr hælghæ þorsdagh nat. [...]. samæ hælghþ a man um allæ sunnudaghæ haldæ. sum nu ær saght. **vm andræ hælghdaghæ æn um sunnudaghæ** ma man saklöst at fiskum faræ .i. fisklekum [...]. (KkBXIV)

’Nu inträffar fisklek på natten före påskdagen, på natten före pingstdagen eller på natten före helga torsdag [...] Samma helgd som nu sades skall man hålla på alla söndagar. På andra helgdagar, som icke äro söndagar, må man saklöst fara på fiske under fisklek [...].’

Både rums- och tidsadverbial topikaliseras sålunda på grund av emfas och kontrast. För rumsadverbialens del sker det främst i eftersatser som är huvudsatser, medan tidsadverbial vanligen topikaliseras i försatser som är huvudsatser.

Samma texttypiska orsaker till topikalisering som lyfts fram i tidigare forskning (se avsnitt 3) påträffas i UL, dvs. textuell bindning, inramning samt emfas och kontrast. Analysen av enskilda belägg som presenterats ovan ger dock en mer nyanserad bild av orsakerna just i lagspråket, eftersom de betraktas i förhållande till lagbudens struktur. I det följande diskuterar jag ytterligare några belägg där orsaken till topikaliseringen inte är lika uppenbar.

7.4 Övriga texttypiska drag

Vid det som framstår som övriga texttypiska drag i materialet är den primära orsaken till topikalisering mer svårdefinierad än vid de tre huvudkategorier som jag redogjort för i 7.1–7.3. Bland de övriga dragen i UL framträder särskilt syntaktisk likhet som jag därför fokuserar på här. I (26) från stadfästelsebrevet finns två *at*-bisatser med ovanlig inverterad ledföljd. Inversionen i den senare bisatsen kopierar ledföljden i den föregående bisatsen. Även strukturen hos de topikaliserade adverbialen (*j langum timæ*, *j. gamblum laghum*) är identisk.

- (26) fore þy at. **j langum timæ**. kunnu mang ny fall hændæ. ok atær fore þy. at **.j. gamblum laghum** hittis sumpt mæþ faum orþom at saght. ok æi swa liuslikæ sum wiþ þorff. (C)

‘ty i tidens längd kunna många nya fall inträffa, och vidare finnes åtskilligt i gammal lag blott med få ord omtalat och ej så klart som det tarvas.’

Inverterade *at*-bisatser med ett topikaliserat adverbial verkar förekomma just i stadfästelsebrevet där språket inte är lika bundet till lagbudsformatet. Syntaktisk likhet kan förekomma upprepade gånger i en och samma kontext. I (27) upprepas strukturen *Föþis þæt barn ok .j. hem kombær* med det topikaliserade adverbialet *.j. hem* fyra gånger. Anaforer av detta slag kan tänkas härstamma från den muntliga traderingens behov av minnestekniska medel.

- (27) Föþis þæt barn ok **.j. hem** kombær siu manæþum siþæn bonden ær döþær. taki þæt barn arff ok orff [...]. Föþis þæt barn ok **.j. hem** kombær attæ manæþum. æptir þæt bonden döþær ær. [...]. Föþis þæt barn. ok **.j. hem** kombær niu manæþum. æptir þæt bonden döþær ær [...]. Föþis þæt barn ok **.j. hem** kombær tiu manæþum æptir þæt bonden döþær ær. [...]. (ÄBX)

'Födes barnet och kommer till världen sju månader efter det att mannen har dött, då skall det barnet taga arv och orv [...] Födes barnet och kommer till världen åtta månader efter att mannen har dött, [...] Födes barnet och kommer till världen nio månader efter att mannen har dött [...]. Födes barnet och kommer till världen tio månader efter att mannen har dött [...].'

Syntaktisk likhet kan även användas som stilmedel (Lehti-Eklund 1984:162) för att ge ett poetiskt intryck och skapa rytm som i (28). I detta fall har den adverbialiserade prepositionen *til* topikaliserats och satsstrukturen är densamma som i föregående sats.

- (28) föri han siþæn .j. ö ubygdæ. læggiæ mællum stens ok torfwo. **bort** sighlæ þe. **til** komæ andri. (MBXII)

'De före honom sedan till en obebodd ö. De lägga honom där mellan sten och torv; bort segla de sedan. Dit komma andra.'

Som exemplen visar används syntaktisk likhet sålunda på olika sätt i materialet bl.a. genom att det är olika led som upprepas. Det är vanligast att syntaktisk upprepning leder till topikalisering i försatser som är huvudsatser och framför allt används rumsadverbial i denna kontext. Syntaktisk upprepning har en stark effekt på texten, vilket eventuellt förklarar dess sparsamma förekomst i materialet.

I avsnitt 7 har jag presenterat texttypiska drag hos de topikaliserade rums- och tidsadverbialen och analyserat dem i förhållande till lagbudsstrukturen. Trots att de analyserade dragen inte är många ger analysen av de enskilda beläggen en nyanserad bild av dragens betydelse för topikalisering. I avsnitt 8 byter jag perspektiv och fokuserar på informationsstrukturella funktioner hos de undersökta adverbialen.

8 Informationsstrukturella funktioner hos topikaliserade rums- och tidsadverbial

Tidigare studier poängterar framför allt att det satsinitiala ledet inte automatiskt är satsens tema (Christoffersen 1994, Axel 2009). I analysen i detta avsnitt utgår jag från Petrova och Solfs (2009) beskrivningsmodell och den treindelning i bakgrund (B), rema (R) och tema (T) som diskuterats i

avsnitt 4. Fördelningen mellan de informationsstrukturella funktionerna i UL framgår av tabell 4.

Tabell 4. De informationsstrukturella funktionerna.

Adverbial	Bakgrund	Rema	Tema	Totalt
Rumsadverbial	27	9	–	36
Tidsadverbial	37	4	–	41

En övervägande del av de topikaliserade rums- och tidsadverbialen har som tabell 4 visar den informationsstrukturella funktionen som bakgrund i UL. Det är med andra ord vanligt att topikalisera adverbial som utgör scenen – antingen den rumsliga eller den tidsliga – för behandlingen av det aktuella rättsfallet. I avsnitt 4 framkom det att adverbial generellt ofta har funktionen som bakgrund. Det är möjligt att behovet att lokalisera satsens tema i förhållande till remat med hjälp av bakgrunden är speciellt framträdande i lagtexter. I Petrova och Solfs modell har bakgrunden inte en tydlig referentstatus, vilket däremot är fallet med tema och rema. Adverbial med bakgrunds-funktion kan dessutom vara såväl semantiskt definitiva som indefinita, vilket tillåter placering av mycket olika rums- och tidsadverbial i satsspetsen.

Vid sidan av funktionen som bakgrund påträffas det en del topikaliserade adverbial med remafunktion i UL, men deras andel är mindre än en femtedel av de undersökta adverbialen i materialet. I Lehti-Eklunds äldre nysvenska material kan informationsstrukturellt nya rums- och tidsadverbial topikaliseras i lagspråket men normalt står de i slutfältet (1984:198), dvs. det finns en likhet mellan äldre fornsvenska och äldre nysvenska lagtexter på denna punkt. Rema introducerar en ny referent eller ny information om en referent, och det låga antalet adverbial med remafunktion i mitt material tyder på att detta inte ofta sker genom ett rums- eller tidsadverbial. Att remafunktionen över huvud taget förekommer hos topikaliserade adverbial hör sannolikt ihop med att det i lagbud är relevant att framhäva plats och tid som genom sin nyhet har betydelse för det aktuella rättsfallet.

Däremot är den informationsstrukturella funktionen som tema inte representerad bland de topikaliserade rums- och tidsadverbialen i UL.⁶ Detta överensstämmer med Christoffersens (1994) och Axels (2009) resultat att temafunktionen oftast innehas av det senare ställda subjektet i fornnorska och medelhögtyska texter. Eftersom den satsinitiala positionen ofta förknippas

⁶ I Lehti-Eklunds äldre nysvenska lagmaterial (1984:195f.) förekommer topikaliserade adverbial som är givna, dvs. tidigare nämnda i samma text. Däremot topikaliseras inga kända adverbial. Hur givna och kända adverbial skiljer sig från varandra i Lehti-Eklunds studie är något oklart. Lehti-Eklunds material omfattar även villkorsadverbial och är därför inte heller direkt jämförbart med mitt material.

med temafunktionen kan resultatet möjligen ändå ses som oväntat. Avsaknaden av adverbial med temafunktion kan eventuellt bero på att adverbial mer sällan består av avgränsade referenter vilket är kännetecknande för temafunktionen i Petrova och Solfs (2009) modell.

Topikaliserade adverbial med funktionerna bakgrund och rema påträffas såväl i lagbudets kausdel som i påföljdsdel. På grund av att belägg på temafunktion saknas i materialet avgränsas analysen i det följande till bakgrund och rema.

8.1 Bakgrund

I mitt material är bakgrund den överlägset vanligaste informationsstrukturella funktionen (ca 83 procent) hos topikaliserade rums- och tidsadverbial. Topikaliserade adverbial med funktionen som bakgrund hänvisar sällan tillbaka till en klart avgränsad referent utan innehåller enligt Petrova och Solfs modell (2009:146) relevant information om situationen eller referenterna tidigare i samma text. Bakgrunden kan vara semantiskt indefinit eller definit och syfta såväl bakåt som framåt i texten, vilket ger den en flexibilitet som saknas hos tema och rema.

I exempel 29⁷ utgörs bakgrunden av tidsadverbialet *Sipæn lik hawær þre nætær inni standit* som hänvisar bakåt i texten och sammanfattar innehållet i den. Kausdelen består av endast detta adverbial som genom kopplingen bakåt förbereder för innehållet i eftersatsen.

(29) §. 1. Nu far bonde præsti buþ lik at wighiæ. standær lik ænæ natt owight inni at bondæns twa ællr þre nætær. [...] **Sipæn lik hawær þre nætær inni standit.** þa ma bonden_T saklöst lik ut föræ. ok siælwer .i. kirkiu garþ iorþær. (KkBII)

’ §. 1. Nu sänder en bonde bud till prästen att han skall viga ett lik; står liket utan vigung inne hos bonden över en natt, över två nätter eller tre [...] Sedan liket har legat inne över tre nätter, må bonden saklöst föra det ut och själv jorda det på kyrkogården.’

I (30) har ramadverbialet *J fyrstæ balkinum* den informationsstrukturella funktionen som bakgrund och är i stället klart framåtsyftande i och med att texten fortsätter med en uppräkningslista av flockrubrikerna i kyrkobalken.

⁷ De tre informationsstrukturella funktionerna bakgrund (B), rema (R) och tema (T) är understrukna i exempel 34–43. Det topikaliserade adverbialet markeras med fetstil.

- (30) Kirkiu balcer. **J fyrstæ balkinum_B** tæliaes flokkær tw ok tiugh_{UR}. J. vm kirkiu bygning II vm kirkiu bol ok hus. III vm kirkiu skrup. [...] (KkBI)

’Kyrkobalken. I första balken räknas tjugotvå flockar. I. Om kyrkobygge. II. Om kyrkobil och hus som därtill höra. [...], III. Om kyrkans skrud. [...].’

Exempel 31 handlar om skattesummor (*skipwist*) i samband med ledung, dvs. härjningståg till sjöss initierat av konungen. Först nämns summan *j fyrsto skipwist* under en ledung varefter det topikaliserade rumsadverbialet *j andri skipwist* fungerar som bakgrund och satsen innehåller en nyhet, dvs. en annan summa.

- (31) þa ær laghæ leþungær. attæ pund. ok attæ spæn .j. hampnu hwariæ. j fyrsto skiwist .j. tyundæ landi. ok attundæ landi. æptir upsalæ spanni [...] **j andri skipwist_B**. aghu wæræ sex. pund. ok sex spæn_R. (KBX)

’då är laga ledung åtta pund och åtta spann i varje hamna som första skeppsvist, i Tiundaland och Attundaland efter Uppsalaspannen [...] I andra skeppsvisten skola vara sex pund och sex spann.’

Att bakgrund är den överlägset vanligaste informationsstrukturella funktionen i materialet kan bero på flera faktorer. För det första är innehållet i UL formulerat så att rums- eller tidsadverbial sällan framstår som lämpliga bärare av kända eller nya referenter, vilket är ett kriterium för tema respektive rema enligt Petrova och Solfs modell. Den mest tillgängliga informationsstrukturella funktionen hos adverbial – när man utgår från en treindelning – är bakgrund som ger situationell information och som därmed kompletterar tema och rema. För det andra kan adverbial med bakgrundsfunktion vara antingen definitiva eller indefinita, vilket också kan tänkas utöka deras användningsmöjligheter i fundamentet i huvudsatser och efter initialfältet i bisatser. För det tredje kan de många förekomsterna av *sipæn* i materialet bidra till den höga andelen (jfr avsnitt 6.2).

8.2 Rema

En knapp femtedel av de topikaliserade rums- och tidsadverbialen i materialet kännetecknas av den informationsstrukturella funktionen som rema. Rollen är mer avgränsad än hos bakgrundsfunktionen i och med att rema saknar orientering bakåt och i stället inför en ny referent eller ny information om en referent. Exempel 32 handlar om hedersbot (*þokkæ bot*) som uppbärs vid dråp av någon av kungens eller biskopens män. Ett undantag från hedersbot lyfts fram i den sista satsen. Det topikaliserade rumsadverbialet *j hundræþæ*

giældum fungerar här som satsens rema genom att introducera en ny rumslig dimension och tillägga en viktig detalj i slutet.

- (32) Nv tæls um þokkæ bot. wærþær kununx man dræpin. þær ær fiurætighi markær þokkæ bot at. wærþær yærlls man dræpin. ællr biskups. [...]. þænni þokki kombær æi .j. utæn .j. drapum. han a takæ hærræ þæs sum dræpin ær. **j. hundræþæ giældum**_R. æru æi þokkæ bötær_T. (MBXX)

’Nu säges om hedersbot. Blir konungens man dräpt, då är fyrtio marker hedersbot därför. Blir jarlens man eller biskopens man dräpt [...]. Denna hedersbot förekommer ej annat än vid dråp. Den skall uppbäras av den dräptes herre. Vid hundramarkersbot gives ej hedersbot.’

Exempel 33 inleds med paragraf 2 som handlar om olika skador som en gårdesgård kan utsättas för. I paragraf 3 topikaliseras tidsadverbialiet *Manæþ æpti paschær* som är satsens rema. Satsen innehåller även ett led med bakgrundsfunktion.

- (33) §. 2. [...] Nu takær man stang aff garþi. annærs manz. ok ær til twæggia mannae witni. öre bot at. fore enæ stang. swa fore andræ. ok þriþiu. [...] §. 3. **Manæþ æpti paschær**_R skal giært_T um ængiær_B wæræ. [...]. (BBVI)

’ §. 2. Nu tager någon en stör från en annans gårdesgård, och det finns två vittnen därom; då äro böterna en öre för en stör, lika mycket för ännu en och för den tredje; [...]. §. 3. En månad efter påsk skola gårdesgårdar vara uppsatta kring ängarna [...].’

Ett annorlunda sätt att formulera rema finns i (34) där det presenteras en invändning i samband med adverbialiet *allæ stabi* [...] *utæn hæ*r i den sista paragrafen i flokken, varefter det fall som avses beskrivs. Det är tillägget *utæn hæ*r som gör hela adverbialiet rematiskt.

- (34) **allæ stabir** bitæ fastær_T a rættum eghandæ **utæn hæ**_R. æn man bindær fastæ a owormaghæ ællr a witwilling. [...] (JBVIII)

’Alltid annars gripa fastarna tag i rätt ägande utom i detta fall: om man för fram fastar mot omyndig eller mot vetvilling [...].’

Som framgått av analysen ovan är det i lagspråket centralt att kunna förankra skeendet i tid och rum, antingen genom att anknyta bakåt i texten eller genom att blicka framåt. Bakgrundsfunktionen kan utnyttjas i båda riktningarna och dessutom vara antingen semantiskt indefinit eller definit. De flesta adverbialen har bakgrundsfunktion. Däremot är adverbial med remafunktion ovanligare i satsinitial position och de topikaliseras endast då en nyhet i form av ett undantag eller en invändning ska introduceras.

9 Samband mellan texttypiska drag och informationsstrukturella funktioner

Sammanfattningsvis diskuterar jag kortfattat den tredje forskningsfrågan om hur de texttypiska dragen (textuell bindning, inramning, emfas och kontrast) och de informationsstrukturella funktionerna (bakgrund och rema) förhåller sig till varandra i materialet. På grundval av analysen är det uppenbart att det finns ett samband dem emellan och det kan sammanfattas som i tabell 5. Exempelen i tabell 5 hänvisar till exempel framförda tidigare i denna studie.

Tabell 5. Samband mellan texttypiska drag och informationsstrukturella funktioner.

Texttypiskt drag	Informationsstrukturell funktion	Exempel
textuell bindning	bakgrund	(13) och (29)
inramning	bakgrund	(19) och (30)
emfas	rema	(21) och (32)
kontrast	bakgrund/rema	(23) och (34)

Av tabell 5 kan avläsas ett tydligt samband mellan de texttypiska dragen textuell bindning, inramning och kontrast och den informationsstrukturella funktionen bakgrund. Tidigare i studien konstaterade jag att funktionen som bakgrund kan vara antingen semantiskt indefinit eller definit, vilket gör att den kan syfta såväl bakåt som framåt i texten. Bakgrund kan kopplas samman med topikaliserade rums- och tidsadverbial där den texttypiska orsaken till topikalisering är textuell bindning, dvs. syftning bakåt i texten. Å andra sidan hör den nära ihop med topikaliserade adverbial som har orientering framåt i texten, vilket är fallet vid inramning. Då utgör det topikaliserade adverbialen en ram som hålls öppen tills något annat adverbial tar vid och öppnar en ny ram. Adverbialens räckvidd sträcker sig över flera satser. Denna flexibilitet förklarar delvis varför bakgrund är den vanligaste informationsstrukturella funktionen i UL.

Vidare framgår det av tabell 5 att de adverbial där den texttypiska orsaken till topikalisering är emfas fungerar informationsstrukturellt som rema, dvs. de inför ny information i texten. Topikalisering av ett rums- eller tidsadverbial gör ledföljden emfatisk och tidigare studier (t.ex. Wessén 1965a) visar att denna ledföljd är högfrekvent i lagarna. Det är svårare att se ett samband mellan kontrast och de informationsstrukturella funktionerna. Som tabell 5 visar kan kontrast främst förknippas med bakgrundsfunktion i UL, men även remafunktion påträffas i samband med detta textuella drag i materialet. Det ringa antalet förekomster gör det svårt att dra någon säker slutsats.

Som konstaterats tidigare i studien finns det sällan endast en orsak bakom topikalisering utan det är fråga om ett samspel mellan flera orsaker. I min analys har jag intresserat mig för texttypiska och informationsstrukturella orsaker. I det äldre fornsvenska lagspråket, som är starkt bundet till vissa

skrivtraditioner, är det emellertid ofta svårt att avgöra huruvida det är de texttypiska dragen eller de informationsstrukturella funktionerna som primärt leder till topikaliserings.

10 Avslutning

Under svenskans historia har det varit vanligt att topikaliserade olika satsled, inte minst adverbial. Möjligheten till topikaliserings har generellt sett blivit mer begränsad ända sedan yngre fornsvensk tid på grund av utvecklingen från en friare till en fastare ledföljd. Lagspråket uppvisar emellertid äldre strukturer längre än andra texttyper och därför är det intressant att just i lagspråket studera topikaliserings närmare. Syftet med min studie har varit att bidra till kunskapen om denna företeelse genom att urskilja centrala orsaker till topikaliserings av rums- och tidsadverbial i fornsvenskt lagspråk.

Orsakerna till topikaliserings kan studeras ur minst två perspektiv vilket har varit fallet i min studie. Ett perspektiv på topikaliserings öppnas upp då man analyserar vilka olika texttypiska drag som bidrar till topikaliserings. Texttypiska drag har diskuterats i tidigare forskning men min studie ger en fördjupad bild av förekomsten och bruket av dem i UL. Topikaliserade rums- och tidsadverbial kan i UL ha en klar syftning bakåt i texten, men å andra sidan kan de peka framåt och strukturera den fortsatta diskursen genom inramning. Emfas och kontrast har ofta nämnts som framför allt stilistiska särdrag i lagspråk men de är även en orsak till topikaliserings av rums- och tidsadverbial och kan därmed användas som textkonstituerande medel.

Ett annat perspektiv som jag redogjort för i denna studie är de topikaliserade rums- och tidsadverbialens informationsstrukturella funktion tema, rema och bakgrund. I informationsstrukturell analys av äldre textmaterial är det relevant att tillämpa en beskrivningsmodell som tar hänsyn till det undersökta språkstadiet. Därför har utgångspunkten för analysen varit Petrova och Solfs (2009) definition av tema, rema och bakgrund i äldre texter. Ett viktigt resultat av kartläggningen av tema, rema och bakgrund i UL är att endast topikaliserade rums- och tidsadverbial med de informationsstrukturella funktionerna bakgrund och rema påträffas i materialet. Topikaliserade rums- och tidsadverbial med temafunktion förekommer inte bland beläggen. För att ett topikaliserat adverbial ska kunna sammanfalla med tema borde adverbialet enligt Petrova och Solfs definition (2009) bestå av en avgränsad referent, vilket inte är fallet vid de undersökta adverbialen. I stället verkar rums- och tidsadverbial med bakgrundsfunktion topikaliserats, eftersom bakgrundsfunktion inte ställer krav på avgränsade referenter. Vad gäller den avsevärt

sällsyntare remafunktionen hos topikaliserade adverbial avspeglar den lagspråkets behov att skapa emfas och kontrast kring nya referenter.

Ett ytterligare resultat av min studie är att det finns en koppling mellan de två undersökta perspektiven på topikalisering, dvs. mellan de texttypiska dragen (textuell bindning, inramning, emfas och kontrast) och de informationsstrukturella funktionerna (bakgrund och rema) i UL. Den informationsstrukturella funktionen som bakgrund sammanfaller med textuell bindning men även med inramning framåt i texten. Emfas som används för att lyfta fram ett oväntat eller nytt element i texten sammanfaller däremot med rema. Kontrast kan emellertid höra samman med både bakgrund och rema. Analysen visar att olika informationsstrukturella och texttypiska faktorer tillsammans bidrar till topikalisering och den kännetecknande ledföljden i lagspråket. I UL är topikalisering av rums- och tidsadverbial i hög grad ett huvudsatsfenomen medan dess roll i bisatser är mindre framträdande. Samma slags resultat har visats av tidigare studier (Åkerlund 1935, Nyström 1985). Det kan dock påpekas att en dryg fjärdedel av de topikaliserade rums- och tidsadverbialen i mitt material påträffas i bisatser, dvs. i positionen efter initialfältet. Fördelningen mellan topikaliserade rums- och tidsadverbial i kasusdel respektive påföljdsdel är jämn i materialet. Drygt 43 procent av dem finns i en försats i kasusdelen och cirka 41 procent i en eftersats i påföljdsdelen. I drygt 10 procent av materialet utgörs kasusdelen av endast ett rums- eller tidsadverbial. Cirka 6 procent av rums- och tidsadverbialen topikaliserar i satser utanför lagbud.

Av studien framgår att såväl strukturen som betydelsen hos adverbialen varierar kraftigt. Det överlägset mest frekventa adverbialet i materialet är tidsadverbialet *sipan*. I likhet med *nu* är *sipan* tydligt på väg att grammatikaliserar till en allmän diskursmarkör från att tidigare ha varit ett vanligt tidsadverbial. En intressant uppgift för framtida forskning skulle vara att följa denna förändring.

Informationsstrukturella orsaker till topikalisering har inte tidigare analyserats för rums- och tidsadverbialens del i fornsvenskt lagspråk. Sambandet mellan informationsstruktur och texttypiska orsaker till topikalisering har inte heller undersökts. I min studie har jag kombinerat dessa två perspektiv på topikalisering och bidragit till ökad kunskap om orsakerna till ledföljdsvariationen i lagspråket. För de informationsstrukturella funktionernas del är det inte möjligt att fastslå huruvida fördelningen av dem och förhållandet till texttypiska drag är desamma i andra texttyper, eftersom det tillsvidare saknas studier av topikalisering i andra prosatexter under fornsvensk tid. Detta behöver utforskas i framtida forskning.

Litteratur

- Ahlström, Axel (1912). *Våra medeltidslagar: studier i fornsvensk stilistik och prosarytmik*. Ohlsson: Lunds universitet.
- Alving, Hjalmar (1916). *Det grammatiska subjektets plats i den narrativa satsen i svenskan. En språkhistorisk undersökning*. Uppsala.
- Axel, Katrin (2009). The verb-second property in Old High German: Different ways of filling the prefield. I: Hinterhölzl, Roland & Svetlana Petrova (red.). *Information Structure and Language Change*. Mouton de Gruyter. S. 17–43.
- Benson, Sven (1974). En studie i grundlagspropositionens språk. I: *Arkiv för nordisk filologi* 89. S. 214–232.
- Boor, Helmut de (1922). *Studier zur altschwedischen syntax in den ältesten gesetztexten und urkunden*. Breslau.
- Christoffersen, Marit (1993). *Setning og sammenhang. Syntaktiske studier i Magnus Lagabøters landslov*. ADH-serien 65. Nordisk institutt. Agder distriktshøgskole. Kristiansand.
- Christoffersen, Marit (1994). Sentences with initial adverbials in the law of Magnus Lagabøter with particular emphasis on the position of the subject. I: Swan, Toril (ed.): *Language Change and Language Structure: Older Germanic Languages in Comparative Perspective*. Trends in Linguistics. Studies and Monographs 73. Mouton de Gruyter. Berlin. S. 75–90.
- Christoffersen, Marit (2000). Innholdsledd i spisstilling og i midtfeltet. I: Jahr, Ernst Håkon (red.): *Språkkontakt. Innverknaden frå nedertysk på andre nordeuropeiske språk*. Nord 2000:19. København. S.153–169.
- Delsing, Lars-Olof (1999). Från OV-ordföljd till VO-ordföljd. En språkförändring med förhinder. *Arkiv för nordisk filologi* 114. S. 151–232.
- Crompton, Peter (2006). The effect of position on the discourse scope of adverbials. I: Sarangi, S. (ed.). *Text & Talk*. Volume 26. Issue 3. de Gruyter. Berlin. S. 245–279.
- Egebakken, Inger (2002). *Topikalisering i norrønt og moderne norsk*. Hovedoppgave i nordisk språk og litteratur. Universitetet i Oslo.
- Engdahl, Elisabet (1999). Det var det ingen som ville – om spetsställningens form, funktion och restriktioner i svenska. I: Andersson, Lars-Gunnar – Lundqvist, Aina – Norén, Kerstin – Rogström, Lena (utg.): *Svenskans beskrivning 23*. Lund. Lund University. S. 96–105.
- Firbas, Jan (1992). *Functional sentence perspective in written and spoken communication*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Gunnarsson, Britt-Louise (1982). *Lagtexters begriplighet. En språkfunktionell studie av medbestämmandelagen*. Lund. Liber Förlag.
- Hilmisdóttir, Helga (2007). *A sequential analysis of nú and núna in Icelandic conversation*. Department of Scandinavian Languages and Literature. University of Helsinki.
- Holmbäck, Åke & Wessén, Elias (1933). *Svenska landskapslagar tolkade och förklarade för nutidens svenskar. Första serien: Östgötalagen och Upplandslagen*. Hugo Gebers förlag. Stockholm.
- Håkansson, David (2006). Subjekt och topik i svenskan. I: Ledin, Per m.fl. (utg.). *Svenskans beskrivning 28*. Örebro. S. 119–128.

- Håkansson, David (2010). Svenskans topikalisering i diakron belysning. I: Falk, Cecilia m.fl. (utg.). *Svenskans beskrivning 30*. Stockholm. Institutionen för nordiska språk. S. 133–143.
- Håkansson, David (2019). Expletivt objekt på reträtt. En studie av platshållare för objektssatser i äldre svenska. I: *Arkiv för nordisk filologi* 134. S. 193–232.
- Jørgensen, Nils (1987). *Studier över syntax och textstruktur i nordiska medeltidslagar*. Lund University Press. Lund.
- Laake, Signe (2018). *Word order changes in the history of Norwegian*. Department of Literature. Area Studies and European Languages. University of Oslo.
- Larson-Högsby, G. (1913). *Temporal satsfogning i fornsvenskan*. Lund. H. Ohlssons förlag.
- Lehti-Eklund, Hanna (1984). *Topikaliseringsen och dess funktioner i fem texttyper från äldre nysvensk tid*. Helsingfors universitet. Helsingfors.
- Li, Charles N. & Thompson, Sandra (1976). Subject and Topic: A New Typology of Language. I: Li, Charles N. (ed.). *Subject and Topic*. New York: Academic Press. S. 459–489.
- Magnusson, Erik (2001). *Den frågeformade konditionalsatsen i 1734 års lag. En diskussion kring några olika analysalternativ av satstypens syntaktiska status*. Meddelanden från Institutionen för svenska språket (MISS) 35. Göteborg: Institutionen för nordiska språk.
- Naumann, Hans-Peter (1979). *Sprachstil und Textkonstitution. Untersuchungen zur altwestnordischen Rechtssprache*. Beiträge zur nordischen Philologie 7. Helbing & Lichtenhahn. Basel und Stuttgart.
- Nordman, Marianne (1992). *Svenskt fackspråk*. Lund: Studentlitteratur.
- Nyström, Catharina (2001). *Hur hänger det ihop? En bok om textbindning*. Ord och stil. Språksamfundets skrifter 32. Uppsala: Hallgren & Fallgren.
- Nyström, Ingegerd (1985). *Studier i äldre nysvensk syntax. 2. Ledstruktur och ledföljd i bisatser*. Meddelanden från Institutionen för nordiska språk och nordisk litteratur vid Helsingfors universitet. Serie A, nr 4. Helsingfors.
- Nyström, Ingegerd & Saari, Mirja (utg.) (1983). *Studier i äldre nysvensk syntax. I. Allmän del*. Meddelanden från Institutionen för nordiska språk och nordisk litteratur vid Helsingfors universitet. Serie B, nr 7. Helsingfors.
- Petrova, Svetlana & Solf, Michael (2009). On the methods of information-structural analysis in historical texts: A case study on Old High German. I: Roland Hinterhölzl & Svetlana Petrova (red.). *Information Structure and Language Change: New Approaches to Word Order Variation in Germanic*. Trends in Linguistics. Studies and Monographs 203. Berlin/New York: Gruyter. S. 121–160.
- Platzack, Christer (1980). *Meningsbyggnaden i några fornsvenska prosakrönikor*. Lundastudier i nordisk språkvetenskap. Serie D. Meddelanden 13. Lund.
- Platzack, Christer (2005). Böjning och fri ordföljd. En diskussion av en språklig fördom. I: Bäcklund, Ingegerd m.fl. (red.): *Text i arbete/Text at work*. Festskrift till Britt-Louise Gunnarsson den 12 januari 2005. Institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet. S. 172–180.
- Prince, Ellen (1981). Toward a taxonomy of given-new information. I: Cole, Peter (red.): *Radical Pragmatics*. New York. S. 223–255.
- Saari, Mirja (1987). *Studier i äldre nysvensk syntax III. Meningar, satser och deras konstituenten*. Meddelanden från Institutionen för nordiska språk och nordisk litteratur vid Helsingfors universitet. Serie B. Nr 11. Helsingfors.

- Saari, Mirja (2014). Från temporalt adverb till diskurspartikel: exemplet *nu*. I: Bylin, Maria m.fl. (red.). *Studier i svensk språkhistoria 12. Variation och förändring*. Acta Universitatis Stockholmiensis. Stockholm Studies in Scandinavian Philology. New Series 60. Stockholm. S. 62–85.
- Saari, Mirja & Lehti-Eklund, Hanna (2016). The Swedish *nu*: A historical perspective. I: Auer, Peter & Maschler, Yael (eds.) *NU/NÅ. A Family of Discourse Markers across the Languages of Europe and beyond*. Publications of the School of Language & Literature Freiburg Institute for Advanced Studies Volume 58. Berlin/Boston: de Gruyter. S. 465–503.
- SAG = Telemann, Ulf, Staffan Hellberg & Erik Andersson (1999). *Svenska akademiens grammatik*. Stockholm: Svenska Akademien.
- Salvesen, Christine & Bech, Kristin (2014). Postverbal Subjects in Old English and Old French. I: Ebeling, Signe m.fl. (eds.): *Corpus-based Studies in Contrastive Linguistics*. Oslo Studies in Language. Vol 6. Nr 1. S. 201–228.
- Sandelin, Minna (2018). Subjektsegenskaper i förändring. Indefinita subjekt i fornsvenskt lagspråk. *Språk och stil* 28. Uppsala. S. 112–141.
- Stähle, Carl Ivar (1958). *Syntaktiska och stilistiska studier i fornnordiskt lagspråk*. Acta Universitatis Stockholmiensis. Stockholm Studies in Scandinavian Philology. New Series 2. Lund.
- Tisell, Carin (1975). *Syntaktiska studier i Bonaventuras betraktelser över Kristi liv. Ett bidrag till kännedomen om språket i yngre fornsvensk religiös litteratur*. Acta Universitatis Stockholmiensis. Stockholm Studies in Scandinavian Philology. New Serie 11. Stockholm. Almqvist & Wiksell.
- Varho, Minna (1995). *Liggær lik a wighwalli ærræt ok undæt. Existentialkonstruktionen i fornsvenskan. En undersökning av de äldsta existentiella satsstrukturerna i det svenska skriftspråket*. Licentiatavhandling. Nordisk filologi. Åbo universitet. Åbo.
- Wendt, Bo-Anders (1997). *Landslagsspråk och stadslagsspråk. Stilhistoriska undersökningar i Kristoffers landslag*. Lundastudier i nordisk språkvetenskap A 53. Lund University Press. Lund.
- Wessén, Elias (1965a). *Svensk språkhistoria III. Grundlinjer till en historisk syntax*. 2 uppl. Stockholm. Almqvist & Wiksell.
- Wessén, Elias (1965b). *Svenskt lagspråk*. Lund. Gleerups.
- Vieu, Laure & Myriam Bras & Nicholas Asher & Michel Aurnague (2005). Locating adverbials in discourse. I: *French Language Studies*. Nr 15. Cambridge University Press. S. 173–193.
- Wollin, Lars (1983). *Svensk latinöversättning. II. Förlagan och produkten*. Samlingar utgivna av Svenska fornskriftsällskapet. Häft. 252. Lund.
- Åkerlund, Walter (1935). *Fornnordiska ordföljdsprinciper*. Lund.

Material

- Cod. Ups. B 12 = *Codex Upsaliensis B 12*. Upplandslagens A-handskrift.
 UL = *Upplandslagen*. Utg. C.J. Schlyter. Stockholm 1834. Samling af Sweriges Gamla Lagar. 3. bandet. Stockholm.